

Világtükör

Szondy György

Egy vendégtanár tapasztalatai az angliai iskolákról II.

Előző számunkban közzítettük Szondy György angliai tapasztalatait összegző írásának első részét. A most közreadott második részben a szerző az angol középikolák 16 éves kor utáni programját, az érettségi vizgára és a felsőoktatásra történő felkészülést mutatja be, továbbá röviden összefoglalja az angol felsőoktatásról szerzett tapasztalatait is.

Továbbtanulási lehetőségek

16 éves korban véget ér az iskolaköteles kor. Természetesen a diákok többsége „továbbtanul” egy, a 16–19 éves korúak számára elérhető tanintézményben. Ez a *Further Education* (továbbtanulás), míg a 18-19 év utáni képzés a *Higher Education* (felsőoktatás).

Tavaly a 16 éves kor után „továbbtanulók” aránya 68 százalék volt, ami jelentős javulást jelent az 1989-es 50 százalékhoz képest. Az oktatási szakemberek azonban még ezzel az aránnyal is elégedetlenek, hiszen Japánban, Németországban vagy akár Franciaországban a teljes idejű (full time) tanulók aránya több mint 90 százalék ebben az életkorban. (Ez talán abból is adódik, hogy mindezen országok Magyarországhoz hasonló iskolarendszerrel rendelkeznek, vagyis nem 16, hanem 18 éves korban zárul le egy szakasz.)

A végzősök 12 százaléka egyfajta szakképzésben vesz részt (*Youth Training*), amely átmenetet képez a tanulás és a munkába állás között. (Talán az itthoni egy-, illetve kétéves gimnázium utáni post secondary képzésnek felel meg.) Mindössze 4 százalék volt azoknak az aránya, akik a középiskola elvégzése után – mindenféle szakképzettség nélkül – munkába álltak.

Az intézmények rendkívül széles skálája közül az egyik legfontosabb és színvonalban is legmagasabb az úgynevezett sixth formokkal (hatodik évfolyam) rendelkező oktatási intézmények, amelyek a GCE Advanced level (A level) vizsgára készítik fel a 16–18 éves tanulóikat. A GCSE-t megelőző két év az úgynevezett fifth form, ötöd évfolyam (lower fifth, illetve upper fifth).

A sixth formok gyökerei a magániskolákhoz nyúlnak vissza, és mind a mai napig ezek az iskolák járnak élen a legjobb eredmények felmutatásában. Ezeket az iskolákat tanulók A-level vizsgákon elért eredményei, valamint felsőoktatási intézménybe történő felvételük aránya alapján ítélik meg. Magániskolák esetében minden évben közzétesznek egy ranglistát, mely az eredményeken és az oxfordi, illetve Cambridge-i egyetemre felvett tanulók arányán alapul.

A legjobb magániskolákban tehát 11-től 18 éves korig van lehetőség tanulni, azonban az is gyakran előfordul, hogy csak az utolsó két évre (azaz az 5-6. évfolyamra) jönnek ide tanulók az állami iskolából. 1968-ig a magániskolák

szigorúan fiúkat vagy lányokat oktattak, csak ezután vezették be, hogy fiúiskolák hatodik évfolyamába lányok is jelentkezhetnek. Ezt a tendenciát ma az iskoláknak körülbelül 60 százaléka követi, ennek oka főképpen a magániskolák pénzügyi helyzete. (Az egyházi kórusokban mind a mai napig csakis fiúk énekelhetnek, mostanában zajlik sok vita lányok esetleges felvételéről, melyet a legtöbben persze elleneznek. A mindennapi életben viszont – például a munkahelyen – törvényszerűen számít bármiféle nemi diszkrimináció.)

Természetesen vannak kimondottan leányiskolák, a magániskolák 30 százaléka pedig „vegyes” (azaz már 13 éves kortól fogadnak lányokat). A sixth formmal rendelkező magániskolák száma 952 és mintegy 77 000 ifjú tanul ezekben, ami az ország hatodévfolyamosainak ötödét jelenti. Az állami iskolák ugyanezen évfolyamai közül a grammar schooloké a jelentősebb, illetve a magasabb színvonalú mint a comprehensive-eké. Az előbbi némileg szelektív és már 11 éves korban – a felvételin – megpróbálja azokat a gyerekeket kiválogatni, akik mind a 6. évfolyam, mind a felsőoktatás tekintetében számításba jöhetnek. Ezek az állami iskolák a magániskolák ugyanezen évjárataival való versenyből is kiveszik részüket.

Sokkal inkább a lehetőség megadásában, mintsem kitűnő eredmények felmutatásában játszanak szerepet a *comprehensive 6th form*ok, amelyek képességre való tekintet nélkül bárki jelentkezését elfogadják. Ezen 6. évfolyamok jelentős mértékben különbözhetnek egymástól mind létszámban, mind színvonalban. Egy adott területen (városon) belül általában csak egy ilyen iskola rendelkezik teljes létszámú hatodévfolyammal (ezek közül is vannak említésre méltó eredményeket felmutatóak), míg más iskolák hatodévesei esetleg GCSE-eredményeik javítása vagy csak egyetlen tantárgy (például business studies) A-level vizsgájának letétele céljából tanulnak tovább.

A nem szakképesítést nyújtó továbbtanulási intézmények negyedik formája az úgynevezett *Sixth Form College*, ahol a hatodévfolyamosok 25 százaléka tanul. Ezek a középiskoláktól függetlenül működő, önálló tanintézetek, egy-egy környék továbbtanulóit gyűjtik össze. A legtöbb esetben rendkívül széles tantárgy kínálattal rendelkeznek és szélesebb körű programokat, tevékenységeket kínálnak és kevésbé „iskolaszerűek”, mint a többi 6. évfolyammal rendelkező iskola, mivel kimondottan erre a két (esetleg három) évre összpontosítanak.

A szakképesítést nyújtó oktatási intézmények három csoportba sorolhatók. Az első nagy csoportba az úgynevezett *Further Education College*-ok (FEC) vagy ahogy régebben hívták őket: *Technical College*-ok tartoznak, amelyek lehetnek műszaki, technológiai, képzőművészeti, mezőgazdasági képesítést nyújtó iskolák, de nemcsak szeparáltan, hanem komplex létesítményként is megjelenhetnek, és a legtöbb esetben szabadidős központokként (a mi fogalmaink szerint ÁMK-ként) is működnek. A szaktárgyak rendkívül széles választéka áll a FEC-ben továbbtanulni szándékozók rendelkezésére.

A tudományos és a szakképesítést nyújtó kurzusokat ötvözik az úgynevezett *Tertiary College*-ok. Ezek eredetileg azon koncepció alapján jöttek létre, hogy a 16 éves kor után elérhető bármilyen végzettséget, képesítést nyújtó kurzusokat egy helyen összpontosítsák egy adott régió belül. E képzés terén is létezik a magán-szektor. Tekintettel arra, hogy 16 évesen véget ér a tanköteles kor, ezen iskolák szabad kezét kaptak, semmiféle központi követelménynek nem kell megfelelniük. GCSE-re felkészítő kurzusokat is nagy számban indítanak, természetesen azok számára, akik 16 éves kor után kívánják (újra) letenni ezt a vizsgát, illetve külföldiek számára. Népszerűek az adminisztrációs, a titkár(női), üzleti étellel

kapcsolatos végzettséget nyújtó tanfolyamaik, illetve a szolgáltatóiparban elhelyezkedést biztosító kurzusok (például fodrászat, gyermekgondozás, vendéglátóipar stb.). Ezen iskolák keretein belül működik a legtöbb nyelviskola, beleértve a külföldiek számára indított angol nyelvtanfolyamokat, de megtalálható szinte minden, a legmodernebb mezőgazdasági képzést nyújtó tanfolyamtól az alternatív pedagógiát követő (például Montessori) osztályokig.

A GCSE-ig egy széles körű, általános és alapvető tudás megszerzése a cél. Ezzel szemben az ezt követő két év egyfajta specializálódást jelent, amikor a tanuló csak az általa választott néhány tantárgyat tanulmányozza igen csak részletekbe menően. Az általánostól a specializált oktatásra való áttérés azonban nem fokozatosan – mint más nyugat-európai országban –, hanem egycsapásra történik meg. Jelenleg is sok bírálat éri ezt a túlzott mértékű specializációt és több kísérlet is volt/van az egysíkú képzés kiszélesítésére.

A tanulók általában három tantárgyat választanak, leginkább érdeklődési körük, valamint GCSE-n elért eredményeik alapján. Egy tantárgyat heti nyolc órában tanulnak – általában két különböző szaktanárral –, és ezekből tesznek vizsgát 18 évesen. Ezt *GCE Advanced level* (haladó szint)-nek nevezik. Természetesen e kurzusok a korábbi GCSE-tantárgyakra épülnek, és a legtöbb esetben – noha nem mindig – előfeltétel a választásnak megfelelő GCSE-vizsga (kielégítő szintű) megszerzése. Összesen nyolc vizsgabizottság kínálja mintegy 70 tantárgy 400 különböző tanmenetét országszerte. Az iskolára van bízva a döntés, hogy mely bizottság melyik tanmenetét követi. Ezek alapvetően azonos törzssanyagra épülnek, de a továbbtanulási igényektől és szintbeli követelményektől függően el is térhetnek egymástól. A hatodévfolyamosok 80 százaléka jól behatárolható tantárgyak közül választ: angol, matematika, a három természettudomány, történelem, földrajz, közgazdaságtan, szociológia, francia nyelv, művészettörténet (amely a rajzot is magában foglalja). Gyakran kiegészítik ezt a kínálatot a zenei tanulmányok, német vagy más idegen nyelvek, vallás, számítástechnika, politika, technológia. Általában a *Further Education College*-ok ajánlanak speciális kurzusokat, például jogtudományt, számvitelt, színházi tanulmányokat, pszichológiát, kommunikációt, elektronikát, divattervezést, geológiát, sporttudományt. (Ez utóbbit a durhami iskola is megkezdi ez év szeptemberétől; s nemcsak komoly fizikai, hanem elméleti képzést is ajánlva.)

A szélesebb körű képzés reményében 1987-ben bevezették az úgynevezett *Advanced Supplementary* (AS kiegészítő) tantárgyakat. Egy A-level tantárgy két AS-szel helyettesíthető, így ez egy vagy több plusztantárgy felvételét jelentheti. Ezeket ugyanúgy két évig tanulják, de fele óraszámban és így kevésbé részletekbe menően. Tapasztalatom szerint ezek nem túl népszerűek, hiszen miért ne tanulják részletesebben és alaposabban az adott tantárgyat, ha e tárgy irányában szeretnének továbbtanulni (noha elméletileg AS-szel is lehet).

Iskolánk kínálata 1995 szeptemberétől a következő volt:

A	B	C	D
A-levels Matematika Földrajz Angol Vallástörténet Testnevelés	A-levels Fizika Business Studies Történelem Francia Technológia	A-levels Biológia Földrajz Történelem Ókori történelem Német Zene Felsőbb matematika	D A-levels Kémia Ekonomía Angol Ókori történelem Számítástechnika Művészet Latin
AS Matematika	AS Francia Business Studies Technológia	AS Számítástechnika Zene Ókori történelem	AS Művészet Ekonomía Ókori történelem Latin

Három különböző oszlopból kell választani egyet, bizonyos tárgyak csak egy oszlopban fordulnak elő. A legfőbb problémát e téren az órarend összeállítása, illetve a megfelelő tanári kar megbízása okozza. Elméletileg semmiféle kitétel nincs arra vonatkozólag, hogy ki milyen tantárgyat választhat, viszont az időbeosztás szempontjából kénytelenek bizonyos megszorításokat tenni, továbbá a megfelelő oktató hiánya is kizárhatja bizonyos tantárgyak felvételét.

Ma már nem él a természettudományok és a humán tudományok szigorúan elkülönített oktatásának szelleme. Nem is olyan régen a hatodévfolyamokat még e két irányzat szerint különböztették meg, és e kettő kombinálására szinte nem is volt lehetőség. Ma már rugalmasabbak e tekintetben, noha némileg azért próbálják ösztönözni a tanulókat bizonyos orientációra.

A 70-es évektől kezdve iktatták be az órarendbe az úgynevezett General Studies (általános tanulmányok) nevű, általános műveltséget bővítő tantárgyat. Az én iskolámban minden első hatodévfolyamos számára kötelező volt e tantárgy, és év végén – iskolán belüli – vizsgát tettek belőle. Aki akarta, a következő évben (Upper Sixth) folytathatta, és ebből is lehetett A-level vizsgát tenni. Mivel azonban ez a tárgy rendkívül komplex és nehezen behatárolható, sok bírálat éri e vizsgát, amiért nem konkrét tudásra épít. A vizsga egyébként 20 százalékban courseworkból és 80 százalékban kétszer háromórás írásbeli részből áll. Általában négy nagy témakör van megadva és ebből kell kettőt választani. 1997-re például: Space (tér), Communication (kommunikáció), Conflict (konfliktusok), Leisure (szabadidő). Mindegyik részletezve van, példának álljon itt a második:

a) Technológia: digitális és analóg jelek közvetítése, adatbázisok

b) Nyelv: állati, emberi, testbeszéd, számítógépek

c) Média: tv, rádió, sajtó

d) Művészet: vizuális, orális, tapintás, értékek közvetítése

e) Oktatás: általános és középfokú oktatás, egyetemek, magán- és állami szektorok, célok, módszerek, eredmények

f) Érzékelés: reklámok, propagandák, hallgatás, interpretáció, illúziók

g) Transport

E témakörökön kívül további kettő adott, amelyek közül egy választandó: Power (erő) vagy Images (képek).

Az általános műveltség szélesítését szolgálják az iskola által szervezett múzeum- és színházlátogatások, terepgyakorlatok, klub- és vitaestek. Hetente egyszer az egész hatodévfolyam számára egyetemi oktatók vagy különböző vállalatok élén álló vezetők tartottak előadásokat az ottani életéről, lehetőségekről.

A probléma, azt hiszem, eléggé összetett: mennyire legyen specializált az oktatás. Ha valakinek határozott tervei vannak, miért ne fordítsa idejét az adott tantárgyak tanulására, de ha valaki még nem tudja eldönteni, hogy merrefelé orientálódjon, annak természetesen a többirányú oktatás a megfelelőbb. Ugyanakkor

kor az A-level célja az egyetemre való felkészítés s a legtöbb egyetem az A-level vizsga eredményeitől függően választja ki jelöltjeit.

E két év sok önálló munkát igényel a tanulóktól. Humántárgyakból kétheten- te kell esszéket írni, természetesen több az ajánlott irodalom is. A tananyag sokkal részletesebb és szélesebb körű, mint a GCSE-ig, például európai történelmet is tanulnak, és azok, akik idegen nyelveket választottak, külön nyelvrókat is vehetnek anyanyelvi tanároktól a társalgásra, beszédre összpontosítva. A természettudományok sok esetben érintik az ithoni egyetemi kurzusok tananyagát, magas követelményeket állítva a tanulók elé.

Általánosságban talán azt lehetne mondani, hogy a GCSE-vizsga szintje alacsonyabb, mint egy ithoni 16 éves gimnazista tudásszintje, viszont a 18 éves korban letett angol „érettségi” magasabb szintű, mint az ithoni. Ez a két év azonban a felnőtté válás szempontjából is igen lényeges. A diákok életfelfogása kialakulóban van, cselekedeteik céltudatosabbá, racionálisabbá válnak. Egymással, illetve tanáraikkal való kapcsolataik is nagymértékben módosulnak. A tanár valóban a tanításra összpontosíthat (főleg, ha figyelembe vesszük, hogy mindenki a saját maga által választott tárgyakat tanulja), nem úgy, mint korábban, amikor is a tanóra leginkább fegyelmezésből áll. E korban nagyobb felelősség is hárul a tanulókra mindenféle szempontból. A tanárok a hatodévfolyamosokat sokkal inkább partnereknek tekintik, mintsem tanítványoknak. Az órarendjük nem tölti ki az egész napjukat, heti nyolc tanóra teljes egészében a rendelkezésükre áll, ezt – legalábbis elméletileg – tanulással vagy azzal kapcsolatos tevékenységekkel (például kutatómunka) töltik ki. A coursework is ebben a korban kap igazán értelmet, hiszen ezt is nagyobb tudatossággal, inspirációval végzik, mint fiatalabb korukban.

A kollégium életében is fontos szerepet játszanak a sixth formerek. Közülük kerülnek ki az egyes kollégiumok „felelősei”, tisztségviselői, sokan a fiatalabbak életét irányító „monitorok” lesznek, illetve különböző, az iskola keretein belül működő klubokba, társaságokba tömörülnek.

Az oktatás színvonalának biztosításáért és felülvizsgálatáért az Office for Standards in Education (OFSTED) nevű hivatal felelős. Tájékoztatja az Oktatási Minisztériumot az oktatás színvonaláról, a tanulók erkölcsi, társadalmi és kulturális fejlődéséről, valamint az iskolák pénzügyi hatékonyságáról. Ugyancsak ez a hivatal képezi ki a hivatásos inspektorokat, akik egy-egy felügyelőbizottság koordinálásáért, annak munkájáért felelősek. Az OFSTED élén pedig Ófelsőge Inspektorai (Her Majesty's Inspectors) állnak.

A felülvizsgálatok célja az oktatás színvonalának javítása. Az iskolák általában négyévenként kerülnek sorra, a bizottság leginkább azok gyenge pontjait valamint erősségeit vizsgálja. A jelentéseket aztán közzéteszik, a szülők is kapnak erről értesítést. Az ellenőrző bizottság szaktanárokból valamint az oktatás tárgyi és egyéb feltételeit vizsgáló pedagógusokból, illetve oktatásirányítási szakemberekből áll. Ezenkívül legalább egy tagja olyan személy, akinek egyáltalán nincs kapcsolata az oktatással, a kívülálló szemével méri fel az adott iskolát. Mielőtt a vizsgálat elkezdődne, a bizottságról felelős hivatásos inspektor találkozik a szülővel, akik közvetlenül neki fejthetik ki véleményüket. Az inspekción elvégzése után az inspektor az iskola igazgatójával vagy a vezető testülettel vitathatja meg tapasztalatait. A jelentésnek többek között tartalmaznia kell:

- alapvető információkat az iskoláról, beleértve a létszámát, a tanár–diák arányt, az átlagos osztálylétszámot,
- a nemzeti alaptantervben lefektetett követelmények, feladatok teljesítését; a tanulók eredményeit,
- az iskola különböző forrásainak felhasználását,
- a tanulók viselkedésének átfogó jellemzését,
- a tanulók szellemi, erkölcsi fejlettségét,
- a tanítás színvonalát,

- a tanulók munkájáról vezetett értékelések pontosságát, hatékonyságát és az iskola által a szülőknek küldött jelentések milyenségét,

- hogyan biztosítja az iskola az esélyegyenlőséget.

A felsőoktatásról

Rendkívül jól kiépült az egyetemek, illetve más felsőoktatási intézmények által meghirdetett kurzusokról, szakokról, továbbtanulási lehetőségekről való tájékoztatás. Ezt egy külön – minden iskolában megtalálható, a kormány által finanszírozott – számítógépes rendszer fogja össze, segítve a tanulók választását, ugyanakkor minden iskolában egy-két tanár mint „career adviser”, azaz továbbtanulási tanácsadó is tevékenykedik. Ugyancsak ők látják el tanácsokkal azokat a tanulókat, akik nem akarnak rögtön egyetemre menni, hanem egy évet kihagynak (gap year). A lehetőségek rendkívül széles skálája áll ezen diákok rendelkezésére, sokan önkéntes munkát (kórházakban, gyermekotthonokban, farmokon) vagy tanítást vállalnak fejlődő országokban, esetleg világljáró körútra indulnak egy-egy ország, földrész felfedezésére.

Az első év (Lower Sixth) végén – leginkább egy próbavizsga eredményére építve – a tanárok előre jelzik minden tanuló lehetséges (várható) eredményeit az A-level vizsgára, így mindenki tudja, hogy nagyjából mire számíthat. Minden egyetem előre közlésezi, hogy az egyes kurzusaira legalább milyen eredményeket fogad el (például két A fokozat és egy B, három B fokozat stb.), így mindenki felmérheti esélyeit a továbbtanulás szempontjából. Külön felvételi vizsga ez évtől kezdve egyik egyetemen sincs, rendkívül fontosak azonban a felvételi beszélgetések, amelyekre néhány éve még mindenkit behívtak, azonban a magas költségek miatt néhány egyetem korlátozta ezen interjúk számát azokra a jelentkezőkre, akik várhatóan megfelelnek a követelményeknek. Ezen a beszélgetésen a pályázó alkalmasságát, egyéniségét, tanulmányi és sportban elért eredményeit mérik fel. Minden egyetem rendez nyílt napokat is.

Az orvosi, állatorvos szakoktól eltekintve semmiféle állami felvételi keretszám nincs az egyetemek számára, ezt az egyes felsőoktatási intézmények (illetve az ezeken belül működő college-ok) döntenek el. A továbbtanulni szándékozók összesen nyolc helyre (intézménybe, illetve szakra) jelentkezhetnek. A jelentkezési lapot nem az egyetemeknek kell elküldeni, hanem egy központba, és innen küldik szét az egyetemeknek. A jelentkezési lap tartalmazza a GCSE-tantárgyakat és -eredményeket, a várható (előre jelzett) A-level fokozatokat, önéletrajzot, amelyben a tanulónak önmagáról, a választott kurzust illető motivációjáról kell írnia, végül pedig az iskolaigazgató jellemzését, ajánlását. Az egyetemek ezután „válogatnak” a pályázókból és helyeket ajánlanak meg. Ez azt jelenti, hogy ha a jelölt tényleg eléri az előre jelzett eredményeket az A-level vizsgáján, akkor felvételt nyer az egyetemre. Az is megtörténhet azonban, hogy már első körben elutasítják, hiába voltak jók a korábbi, illetve a várható eredményei. A nyolc lehetőség viszont azt jelenti, hogy nagyjából mindenki bejut valamelyik felsőoktatási intézménybe. Ha valamely egyetem megajánl egy helyet, akkor egy másik egyetem ajánlata – mintegy tartalékban – megvártható, de a többi helyről törlik a jelentkezési igényt.

1992 óta az egyetemek teljes mértékben az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartoznak, ugyanakkor nagy önállósággal rendelkeznek: a tanárok kinevezése, a felvételi rendszer kidolgozása, a tananyag, a kutatómunka összeállítása mind-mind saját hatáskörükbe tartozik.

Az egyetemeket két fő testület irányítja: a tanulmányi ügyekkel foglalkozó, választott egyetemi oktatókból álló szenátus, illetve az oktatók kinevezéséért és a pénzügyi források elosztásáért felelős egyetemi tanács, melynek tagjai nagyrészt egyetemen kívüli személyek.

Már régóta létezik a tandíj Nagy-Britanniában, de ezt nem minden esetben a hallgatók fizetik. Kétféle ösztöndíj elnyerésére van lehetőség: az egyiket minden brit egyetemista elnyeri, így a tulajdonképpeni tandíjat a tanulók lakhelye szerinti illetékes oktatási szervek fizetik közvetlenül az egyetemeknek. A másik ösztöndíj pedig a családi háttértől, a szülők anyagi körülményeitől függő juttatás. A hallgatók felvehetnek kamatmentes kölcsönöket is, ezt az egyetem befejezése után, részletekben kell visszafizetniük.

Jelenleg 86 egyetem működik Nagy-Britanniában (beleértve az 1992-ben, bizonyos kritériumok teljesítése alapján egyetemi rangra emelt politechnikumokat és egyéb felsőoktatási intézményeket), közülük 70 Angliában, 12 Skóciában, 2-2 pedig Írországban és Walesben. A legősibb hat egyetem, amely 500 évnél idősebb: Oxford, Cambridge, St. Andrew's, Glasgow, Aberdeen, Edinburgh, ez utóbbi négy Skóciában található.

